

Polatlı İlçesinde Üreticilerin Yem Bitkileri Üretimine Karar Verme Sürecinde Etkili Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*

Gonca YAVUZ¹

İ. Coşkun CEYLAN¹

Geliş Tarihi: 30.09.2004

Öz: Bu araştırmanın amacı, Ankara İli Polatlı İlçesinde, üreticilerin yem bitkileri üretimine karar verme sürecinde etkili olan faktörleri belirlemektir. Söz konusu faktörlerin belirlenmesi sırasında, yem bitkileri üretiminin desteklenmesine yönelik uygulamalar dikkate alınarak, ortaya çıkan ekonomik nitelikteki bu değişkenin üreticilerin karar verme sürecindeki etki derecesini belirlemek ise araştırmanın ikincil amacıdır. Araştırma, altı köyden 80 üretici ile yapılmıştır. Bu üreticilerden 40'ı yem bitkileri üretimi desteklemesinden yararlanan, 40'ı ise yararlanmayan üreticilerdir. Verilerin toplanmasında anket yöntemi kullanılmış ve elde edilen verilerin istatistiksel analizinde ki-kare testi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları, üreticilerin yem bitkileri üretimine karar vermelerinde, bireysel özellikler ve işletme özelliklerinin yanı sıra en etkili faktörlerin yem fiyatları, yem bitkilerinin hayvansal üretime katkısı ve yem bitkileri üretiminin desteklenmesini içeren ekonomik faktörler olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yem Bitkileri Üretimine Desteklenmesi, Karar Verme Süreci

A Research on Determination of Effective Factors on Farmers' Decision Making Process in Forage Crops Production in Polatlı District

Abstract: The objective of this study was to determine effective factors on farmers' decision making process in forage crops production in Polatlı district. While these effective factors are being determined, support policy for forage crops production that has economic characteristic, have been considered and, determining influences of this policy on farmers' decision making process was the secondary objective of this study. This research was carried out with 80 farmers, of which 40 were still receiving forage crops production support and 40 were not receiving forage crops production support. The data was analyzed statistically and the chi-square test was used to test the relationship between variables. The result of the study showed that; notwithstanding the individual characteristics, farm characteristics, and economic factors which were forage crops prices, contribution of forage crops on livestock production and support for forage crops production were significantly related with farmers' decision making process in forage crops production.

Key Words: Forage Crops Production Support, Decision Making Process

Giriş

Hayvan yetiştiriciliği insanoğlunun en eski tarımsal uğraşı alanlarından ve geçim kaynaklarından birisi olmuştur ve bu konumunu bugün de sürdürmektedir (Akman ve ark. 1997).

Hayvancılık, ülkelerin beslenme ve kalkınmasında, dış satımın artırılmasında, sanayiye ham madde sağlanmasında, bölgeler ve sektörler arası dengeli kalkınma ve kalkınmanın istikrar içinde başarılmasında, kırsal alanda gizli işsizliğin önlenmesinde, sanayi ve hizmetler sektöründe yeni istihdam alanlarının yaratılmasında ve kalkınma finansmanının öz kaynaklara dayandırılmasında önemli bir potansiyele sahiptir (Tüzün ve Yenigün 2003).

Tüm bunlara paralel olarak Türkiye'de de hayvancılık, insanların sağlıklı ve dengeli beslenmesi, hayvancılığa bağlı sanayinin gelişmesi, aile ekonomisinin desteklenmesi, kalkınmada öncelikli yörelerin gelişmesi ve tarımda rantabilitenin artırılması gibi nedenlerle hayati bir önem taşımaktadır (Anonim 2003b).

Tarım işletmelerinde nüfus, sermaye ve arazinin en uygun şekilde değerlendirilebilmesi ve kaynak

kullanımında etkinliğin artırılabilmesi için tarım işletmelerinde belli oranlarda hayvansal üretim faaliyetine yer verilmelidir (Tanrıvermiş ve ark. 1993). Bugün Türkiye'de hayvan varlığı durumuna bakıldığında son on yılda hayvan sayısında gözle görülür bir azalma olduğu dikkatleri çekmektedir (Anonim 2003b). Hayvan sayısındaki azalma ise; girdi fiyatlarının yüksek olması, çayır-mera alanlarının azalması, kırsal alandan göç ve hayvansal ürünlerde ithalatın artması gibi nedenlere bağlanmaktadır (Muthoo ve Onul 1999).

Bu nedenlerin yanı sıra, yerli ırkların fazla olması, kültür ırkı ve melezi hayvanların sayılarındaki artışın yeterli düzeyde olmaması gibi nedenlerle de hayvan başına düşen et ve süt verimi Avrupa ortalamasının çok altındadır. Ancak kültür ırkı ve melezi hayvan sayılarının artırılması da tek başına bir çözüm değildir. Çünkü bir hayvan çok iyi bir genetik potansiyele sahip olsa bile, uygun şekilde beslenemediği takdirde, o hayvandan yeterli verimin alınması söz konusu olamaz (Anonim 2003a).

Hayvancılık sektöründe girdilerin önemli kısmını yemler oluşturmaktadır. Hayvan beslemede kullanılan

* Yüksek Lisans Tezinden hazırlanmıştır.

¹ Ankara Üniv. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü-Ankara

yemler, kesif ve kaba yemler olmak üzere ikiye ayrılır. Kesif yemler hayvanların günlük enerji ve protein ihtiyacını denkleştirmek için verilirken, hayvan sağlığı ve et-süt veriminin artırılması için hayvansal üretimde vazgeçilemeyen ve olmazsa olmaz öneme sahip tek yem grubu kaba yemlerdir (Kılıç 2003).

Ancak Türkiye'de yem bitkileri ekimine gereken önemin verilmeyişinden kaynaklanan kaba yem yetersizliği sorunu mevcuttur. Bu nedenle verim potansiyeli yüksek hayvanlardan dahi yeterli ürün alabilmek için aşırı derecede kesif yemin kullanılması gerekir. Bu ise, hem et-süt kalitesinin azalmasına, hem de maliyetin artmasına ve dolayısıyla işletmeden elde edilecek karın düşmesine neden olur (Anonim 2003).

Doğal çayır mera alanlarından sonra kaliteli kaba yem üretilen en önemli kaynak yem bitkileri alanlarıdır. Türkiye'de uzun yıllardır genellikle fiğ, yonca ve korunga gibi yem bitkilerinin yetiştiriciliği yapılmıştır. Son yıllarda ise özellikle ikinci ürün olarak silajlık mısır, sorgum ve sudanotu bitkilerinin tarımı gelişmektedir. Ancak gerek üretim alanlarının, gerekse verimlerinin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir (Avcıoğlu ve ark. 2000).

Türkiye'de 1991-2002 yılları itibari ile yem bitkileri ekim alanlarında artış olduğu görülmekte ise de halen tarla tarımına ayrılan toprakların yaklaşık %4'ünde yem bitkisi ekilişi yapılmaktadır (Anonim 2002). Bu oran hayvancılığı geliştirmiş ülkelerde %25-30'lar civarındadır. Bu nedenle yem bitkileri ekiliş alanlarının biran önce %20'ler seviyesine çıkarılması gerekmektedir. Öngörülen hedefin gerçekleşmesi halinde, bir taraftan yem bitkilerinin diğer bitkisel ürünlerle münavebeye girmesi ve nadas alanlarının değerlendirilmesi sonucu bitkisel üretimde belirli artışlar sağlanacak, diğer taraftan da hayvancılığın temel ihtiyacı olan kaliteli kaba yem açığı ortadan kaldırılmış olacaktır. Ayrıca yem bitkileri üretiminin artması ile meralardaki yoğun hayvan baskısı azalacak, meraların tahrip olması önlenerek, böylece hem meralardan daha fazla yararlanılabilecek hem de erozyonla mücadele de önemli katkılar sağlanacaktır.

Yukarıda sayılan gerekçelerle ve Türkiye'de yem bitkileri yetiştiriciliğinin yaygınlaştırılması amacıyla 10/05/2000 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2000/467 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar ile yem bitkileri yetiştiren çiftçilerin doğrudan desteklenmesi hedeflenmiştir. Yonca, korunga, fiğ, Macar fiği, silajlık mısır, sorgum türleri, hayvan pancarı, yem şalgamı, tritikale, tritikale ile fiğ karışımı, tritikale ile Macar fiği karışımı, desteklenecek yem bitkileri arasında yer almaktadır. Bu desteklemeye göre; desteklenecek yem bitkileri ekilişleri, çok yıllık yem bitkilerinde en az 10 dekar, en çok 500 dekar; tek yıllık yem bitkilerinde ise en az 25 dekar, en çok 1000 dekar olmaktadır (08/06/2003 tarihli ve 25132 sayılı Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 2000/467 sayılı Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Bakanlar Kurulu Kararının 2003/16 sayılı uygulama esasları tebliğinde değişiklik yapılmasına ilişkin tebliğ ile desteklenecek yem bitkileri ekilişleri en az 5 dekar en çok 5000 dekar olarak değiştirilmiştir). Üreticilerin yem bitkileri üretimde nakliye, ilaç ve gübre bedelleri hariç,

çok yıllık yem bitkilerinde birinci yıl yatırım giderlerinin ve uygun görülen işletme giderlerinin %35'i, tek yıllık yem bitkilerinde ise işletme giderlerinin %20'si destekleme kapsamındadır.

"Karar verme", işletme yönetiminin en önemli konularından biridir ve bir çok alternatif arasında birini seçmektir. Kararlar, önceden tahmin edilebilen ve edilemeyen durumlar arasında bir belirsizlik derecesine sahiptir. Bu belirsizlik nedeni ile de her zaman için bir yanlış karar verebilme riski vardır (Husdal 1999). İşletmeci, çalıştığı alanla ilgili olarak kararını vermek, bu kararı uygulamaya koymak ve elde edeceği sonucun yükümlülüğünü taşımak durumundadır (Erkuş ve Demirci 1996).

Genel olarak verilecek kararlar stratejik, politik, yönetim ve yürütme kararları olarak ayrılmaktadır. Bunlardan stratejik olanları, işletmenin uzun sürede gelişimini etkileyen, büyümesi ve gelişmesi ile ilgili kararlardır. Politik kararlar üst yönetimle ilgili olup işletme kapasitesi, işletmede uygulanacak teknoloji düzeyi, işletmeye gerekli sermayenin hangi kaynaklardan sağlanacağı, üretimin iç pazara mı yoksa dış pazara mı yönelik olacağı ve ürün fiyatlarıyla ilgili olmak üzere temel amaçlara ulaşmada yol gösterici kararlardır. Bunların uygulamaya konulmasına yönetim karar vermektedir. Yürütme kararları ise üretimin gerçekleştirildiği işletmede alınan kararlardır.

Türkiye'de tarım işletmelerinin %99 gibi tamamına yakın kısmı küçük işletme niteliği taşıdığı için bu işletmelerde karar verme ve verilen kararı uygulama hem işletmenin sahibi hem de çalışanı durumunda olan işletmeci tarafından gerçekleştirilmektedir (Erkuş ve Demirci 1996).

Karar verme, zaman içinde oluşan bazı etki ve incelemelerin bir sonucudur ve bir anlık eylemden çok, bir dizi eylemi içeren ve belirli bir zaman dilimi içinde oluşan bir süreçtir. Bu süreç; (1) durumun kavranması, (2) önemin tanımlanması, (3) alternatiflerin ortaya konulması, (4) en iyi alternatifin seçilmesi ve (5) kararın uygulanması olmak üzere beş aşamaya ayrılmıştır (Arnoud ve Lebon 2000).

Üretim farklılığının etkinliği, anlaşılabilirliği, ekolojik yapı, sürdürülebilirliğin sağlanması, biyolojik veya ekolojik sınırlılıklar, işletmeci tarafından uygulanabilir olması ve toplumsal kurallar ve baskılar, farklı üretim konularına yönelmede üretici kararlarını etkilemektedir (Geason ve ark. 2003). Bununla birlikte, bireysel duygular, düşünceler, algılamalar, hatırlamalar ve herhangi bir durumdan çıkarılan sonuçlar, üreticileri karar verirken bilinçli veya bilinçsiz olarak etkileyen unsurlardır (Barett ve Castore 1989).

Ayrıca aile ihtiyaçları, mali olanaklar, pazar olanakları, coğrafi konum, devlet tarafından verilen desteklemeler veya teşvikler ve yerel planlama politikaları da üretici kararlarını etkileyen faktörlerdir (O'malley 2003).

Bu araştırma, Ankara İli Polatlı İlçesine bağlı köylerde, üreticilerin yem bitkileri üretimine karar verme sürecinde etkili faktörlerin belirlenmesi amacıyla yürütülmüştür. Ayrıca bu faktörlerin belirlenmesi sırasında,

yem bitkileri üretiminin desteklenmesine yönelik yasal düzenleme de dikkate alınarak, ortaya çıkan ekonomik nitelikteki bu değişkenin üreticilerin karar verme sürecindeki etki derecesini belirlemek ise araştırmanın ikincil amacıdır.

Materyal ve Yöntem

Araştırma, Ankara İli Polatlı İlçesine bağlı Çokören, İğciler, Kıranharmanı, Kabak, Adatoprakınar ve Yassihöyük köylerinde büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinde yürütülmüştür. Araştırmanın ana veri kaynakları, deneklerle yapılan anketler, Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Köyşleri Bakanlığı (TKB) Polatlı Tarım İlçe Müdürlüğü kayıtları ve araştırmacının gözlemleridir.

Anket uygulanacak deneklerin belirlenmesinde Polatlı Tarım İlçe Müdürlüğü kayıtlarından yararlanılarak, yem bitkisi üretimini destekleme projesinden en fazla yararlanan köyler seçilmiş ve bu köylerde, yem bitkileri üretimi desteğinden yararlanan deneklerin yanı sıra yararlanmayan deneklerle de görüşülerek, yem bitkileri üretimine karar verme sürecinde etkili faktörlerin belirlenmesine çalışılmıştır. Görülecek deneklerin belirlenmesinde destek alanlar grubu için tam sayım yöntemi uygulanmıştır. Destek almayan denek grubu için ise; her köyde destek alan denek sayısı kadar destek almayan ancak hayvansal üretim yapan üretici araştırma kapsamında ele alınmıştır.

Araştırmada, 40'ı hayvancılık karnamesi kapsamında yer alan yem bitkileri üretiminin desteklenmesinden yararlanan, 40'ı ise söz konusu desteklemeden yararlanmayan toplam 80 deneğe anket uygulanmıştır. Destek almayan bu 40 denekten 23'ü yem bitkileri yetiştiriciliği yapmazken 17'si yem bitkileri yetiştiriciliği yapmaktadır. Ayrıca araştırma bölgesinde, destekleme başlamadan önce de (son on yıldır ortalama 5213 dekada) yem bitkileri yetiştirilmektedir. Dolayısı ile yem bitkileri yetiştiriciliği denekler için bir yenilik değildir.

Araştırma için hazırlanan anketler toplam 36 sorudan oluşmaktadır ve bu sorular deneklerin bireysel özellikleri, işletme özellikleri ve yem bitkileri üretimleriyle ilgili bilgileri ortaya koyacak niteliktedir. Anket sonrası elde edilen veriler değerlendirilirken öncelikle kod planı hazırlanmış ve anketler üzerindeki tüm veriler bu plana göre bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

Verilerin analiz ve yorumlarının yapılabilmesi için ki-kare testi kullanılmıştır. ki-kare testinden elde edilen hesap değerleri, tablo değerleri ile %90 güvenilirlik seviyesinde karşılaştırılarak araştırma bulguları ortaya konmuştur. Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde kullanılan ki-kare testinin formülü aşağıda verilmiştir.

$$X^2 = \frac{(f - f^{-1})^2}{f^{-1}}$$

x^2 = ki-kare hesap değeri
 f = gözlenen frekans
 f^{-1} =beklenen frekans

Bulgular ve Tartışma

Araştırma sırasında deneklerin; yaş, eğitim seviyesi, çalışma durumu, gelir düzeyi, sosyal güvenlik, üye oldukları çiftçi örgütleri, ziraat mühendisi/ ziraat teknisyenleri (ZM/ZT) ile görüşme sıklıkları ve bilgi kaynaklarının yer aldığı bireysel özellikler, arazi genişliği ve hayvansal üretim konularının yer aldığı işletme özellikleri ve deneklerin yem bitkileri üretimleri incelenmiştir.

Bireysel özellikler: Destek alan ve almayan her iki denek grubunda da çoğunluk (%62,50) 26-50 yaş diliminde yer almakta ve tüm deneklere ait ortalama yaş 47.4 iken destek alanların yaş ortalaması 49.2 ve destek almayanların ise 45.5'dir. Tüm deneklerin çoğunlukla (%78.75) ilköğretim ve (%12.50) ortaokul mezunu olduğu görülmektedir. Destek alan deneklerin tamamı kendi işletmesinde çalışırken, destek almayanlardan %20'sinin tarım dışında da çalıştığı belirlenmiştir. Destek alan deneklerin %65'i orta gelir, %25'i düşük gelir ve %10'u yüksek gelir grubunda yer alırken, destek almayan deneklerin %52.50'sinin orta gelir, %45'inin yüksek gelir ve sadece %2.50'sinin (1kişi) düşük gelir grubunda yer aldığı görülmektedir. Buna göre destek alan deneklerin gelir düzeyleri destek almayan deneklere göre daha düşüktür. Ayrıca destek alan deneklerin gelirlerinin tamamını veya büyük çoğunluğunu tarımsal üretim geliri oluştururken destek almayan deneklerde tarımsal üretim gelirinin toplam gelire oranında (TÜ/TG) azalma olduğu gözlenmiştir. Destek alan deneklerin %75' inin, destek almayan deneklerin ise %60'ının sosyal güvenliği vardır. Denekler arasında en fazla üye olunan örgüt, destek alan deneklerde tarım kredi kooperatifi, destek almayanlarda ise kırsal kalkınma kooperatiftir. Destek alan deneklerin %2,50'si destek almayan deneklerin %20'si ZM/ZT ile hiç görüşmezlerken, destek alan ve almayan her iki denek grubunda da en çok görüşme sıklığı ayda birkaç kezdir (%47,50-%45). Destek alan deneklerin %60'ı yem bitkileri üretiminin desteklendiğini birincil kaynaktan (Tarım İlçe Müdürlüğü) öğrenirken, %40'ının ziraat odası, köy muhtarı ve tanıdıklar gibi ikincil kaynaklardan öğrendiği, destek almayanların çoğunluğunun ise (%80) ikincil kaynaklardan öğrendiği belirlenmiştir.

Yapılan ki-kare testi sonucunda; destek alan ve almayan denek grupları ile çalışma durumu, gelir düzeyi, tarımsal üretim gelirlerinin toplam gelirlerine oranı, ZM/ZT ile görüşme sıklıkları ve yem bitkilerinin desteklendiğini öğrendikleri bilgi kaynakları arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunurken, yaş, eğitim durumu, sosyal güvenlik ve üye olunan çiftçi örgütleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir (%90 güven aralığında) (Çizelge 1).

İşletme özellikleri: Destek alan ve almayan her iki grubun %45'inin işletme genişliği 101-200 dekar arasındayken, destek alan deneklerin %15'inin işletme genişliğinin 101 dekardan daha küçük olduğu, bu oranın destek almayan deneklerde %42.50'ye yükseldiği, destek alan deneklerin %40'ının işletme genişliği 200 dekarın üzerindeyken bu oranın destek almayan deneklerde %12,50'ye düştüğü belirlenmiştir. Bu bulgulara göre destek alan deneklerin işletme genişlikleri destek almayan

Çizelge 1. Destek alan ve almayan deneklerin bireysel özellikleri arasındaki ilişki

Bireysel özellikler	X ² _{hesap}	X ² _{tablo}	İlişki
Yaş	2,320	6,251	Anlamsız
Eğitim düzeyi	4,197	9,236	Anlamsız
Çalışma durumu	6,806	6,251	Anlamlı
Gelir düzeyi	16,805	6,251	Anlamlı
TÜ/TG	10,421	6,251	Anlamsız
Sosyal güvenlik	1,425	2,706	Anlamsız
Üye olunan çiftçi örgütleri	5,575	9,236	Anlamsız
ZM/ZT ile görüşme sıklığı	7,782	7,779	Anlamlı
Bilgi kaynakları	13,333	2,706	Anlamlı

deneklerden daha fazladır. Ayrıca, üreticilerin işletme genişlikleri mülk arazilerinin yanı sıra ortağa veya kiraya aldığı arazileri de kapsadığı için, işletme genişliklerinin yanı sıra deneklerin sahip olduğu mülk arazi genişliğinin ayrı olarak dikkate alınmasının da yem bitkileri üretimine karar vermede etkili olacağı varsayılmış ve elde edilen bulgulardan destek alan deneklerin hepsinin mülk arazisi varken destek almayan deneklerden ikisinin (%2,50) mülk arazisinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Deneklerin sahip oldukları hayvan varlıkları incelendiğinde, destek alan deneklerin tamamının büyükbaş hayvan sahibi olduğu, destek almayan 40 denekten 35'inin (%87,5) büyükbaş hayvanı olduğu belirlenmiştir. Ayrıca destek alan deneklerde sahip olunan büyükbaş hayvan sayısı 30'a kadar çıkarken, almayanlarda sahip olunan en yüksek hayvan sayısının 15 olduğu ve destek alan ve almayan deneklerin çoğunlukla 1-5 adet büyükbaş hayvana sahip oldukları görülmektedir.

Ancak bir hayvanın çok iyi bir genetik potansiyele sahip olsa bile, uygun şekilde beslenemediği takdirde o hayvandan istenen verimin alınamayacağı dikkate alınarak, deneklerin sahip oldukları hayvanların yerli, melez veya kültür ırkı olması ile deneklerin yem bitkileri üretimine karar vermeleri arasındaki ilişki de incelenmiş ve destek alan deneklerin çoğunluğunun (%52,11) kültür ırkı hayvana sahipken, destek almayan deneklerin çoğunluğunun (%46,15) yerli ırk hayvana sahip olduğu tespit edilmiştir. Deneklerin sahip olduğu küçükbaş hayvan varlığına bakıldığında ise; destek alan deneklerin %85'inin, destek almayanların %57,50'sinin küçükbaş hayvanı olmadığı ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin destek almayan deneklerde daha yaygın olduğu görülmüştür. Bu verilere göre küçükbaş hayvan yetiştiricilerinin yem bitkileri üretimine daha az önem verdikleri söylenebilir ve bu durum kaba yemin büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği açısından olan önemi dikkate alındığında doğal karşılanabilir.

Yapılan ki-kare testi sonucunda da; destek alan ve almayan denek grupları ile deneklerin toplam işletme genişlikleri, mülk arazi genişlikleri ve sahip oldukları büyükbaş hayvanların ırklara göre dağılımı arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir (Çizelge 2).

Yem bitkileri yetiştiriciliği: Yem bitkileri üretiminin desteklenmesine 2000 yılında başlanmıştır ve bu uygulama saha araştırmasının yapıldığı dönemde 3. yılını tamamlamıştır. Araştırma bölgesinde destek alan deneklerin %32,50'sinin desteklemeden önce de yem

Çizelge 2. Destek alan ve almayan deneklerin işletme özellikleri arasındaki ilişki

İşletme özellikleri	X ² _{hesap}	X ² _{tablo}	İlişki
Toplam işletme genişliği	11,023	6,251	Anlamlı
Mülk işletme genişliği	9,490	6,251	Anlamlı
Büyükbaş hayvanların ırklara göre dağılımı	7,518	7,518	Anlamlı

bitkileri yetiştirdiği, %67,50'sinin ise desteklemeden önce de yem bitkileri yetiştirmeye başladığı tespit edilmiştir. Destek almayan denekler incelendiğinde ise, yem bitkisi yetiştiren deneklerin çoğunluğunun (%70,59) yem bitkileri yetiştirmeye son 3 yıl içinde başladığı belirlenmiştir. Denekler yem bitkisi olarak yonca ve silajlık mısır yetiştirmektedir.

Deneklerin silajlık mısır ekim alanları incelendiğinde, araştırmanın yapıldığı yıl olan 2003 yılında yem bitkileri desteği alan deneklerin %87,50'sinin silajlık mısır yetiştirdiği, çoğunluğun (%25) destekleme alt sınırı olan 25 dekarı üretim yaptığı ve deneklerden sadece %5'inin desteklemeden yararlanmaksızın (yem bitkileri üretiminin desteklenmesinden faydalanan ancak bu desteği silajlık mısırdan almayan denekler) silajlık mısır yetiştirdiği görülmektedir. Desteklemenin başladığı 2000 yılından 2003 yılına kadar silajlık mısır yetiştiriciliği incelendiğinde, destek alan deneklerden sadece %20'sinin 2000 yılında silajlık mısır ektiği, bu oranın 2001'de %75'e ve 2002 yılında da %90'a yükseldiği gözlenmektedir. Destek almayan deneklerin silajlık mısır yetiştiriciliği incelendiğinde ise, bu deneklerin %32,50'sinin silajlık mısır yetiştirdiği ve silajlık mısır yetiştiren deneklerin çoğunluğunun 6-10 dekar arası ekim yaptığı tespit edilmiştir. 2000-2003 yıllarına ait silajlık mısır ekim alanları incelendiğinde ise, silajlık mısır ekim alanlarının 2000 yılında destek almayan deneklerin sadece %10'u silajlık mısır yetiştirirken bu oranın, 2001 yılında %25 olduğu ve 2002 yıllarında %37,5'e yükseldiği belirlenmiştir.

Yonca yetiştiriciliği incelendiğinde, araştırmanın yapıldığı yıl olan 2003 yılında yem bitkileri desteği alan deneklerin %32,50'sinin yonca yetiştirdiği ve bu deneklerin %12,50'sinin destekleme sınırları içerisinde (en az 10 da), %20'sinin ise desteklemeden yararlanmaksızın (yem bitkileri üretiminin desteklenmesinden faydalanan ancak bu desteği yoncadan almayan denekler) yonca yetiştirdiği görülmektedir. Desteklemenin başladığı 2000-2003 yıllarında yonca yetiştiriciliği incelendiğinde ise, 2000 yılında, şu an destek alan deneklerden sadece %17,50'sinin yonca yetiştirdiği, bu oranın 2001'de %22,50'ye ve 2002 yılında da %25'e yükseldiği belirlenmiştir. Ayrıca yonca yetiştiren deneklerin çoğunluğu 1-5 da arası ekim yapmaktadır. Destek almayan deneklerin yonca yetiştiriciliği incelendiğinde ise, bu deneklerin %25'inin yonca yetiştirdiği ve çoğunluğunun 1-5 da arası ekim yaptığı belirlenmiştir. 2000-2003 yıllarında yonca yetiştiriciliği incelendiğinde ise, 2000 yılında destek almayan deneklerin %5'inin yonca yetiştirdiği ve bu oranın 2001-2002 yıllarında %12,50'ye yükseldiği tespit edilmiştir.

Bu çalışmada, üreticilerin yem bitkileri üretimine karar vermelerinde, bireysel ve işletme özelliklerinin yanı sıra ekonomik faktörlerde önemli bir etken olarak ele

alınmış ve görüşülen deneklere, yem bitkileri üretimine karar vermelerinde etkili olabileceği düşünülen ekonomik faktörlerin önem derecesi (1'den 4'e kadar) sorulmuştur. Elde edilen bulgulardan her bir faktörün ağırlıklı ortalaması hesaplanarak, ekonomik faktörlerin her iki gruba göre olan önem dereceleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Çizelge incelendiğinde, destek alan deneklerin, yem bitkileri yetiştirmelerindeki en önemli faktörün yem bitkilerinin hayvansal üretime katkısı olduğu ve yem bitkileri üretiminin destekleniyor olmasının da üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. Destek almayan deneklerin yem bitkileri yetiştirmelerindeki en önemli faktör ise yem fiyatlarının çok yüksek olmasıdır. Destek alan deneklerin, yem bitkileri yetiştirmeleri açısından en düşük öneme sahip faktörün "Pazar Talebi" olduğu görülmektedir. Çünkü denekler kaba yemi kendi işletmelerinde kullanmak amacıyla yetiştirmektedirler.

Çizelge 3'de, yem bitkileri desteğinin yem bitkileri üretimine karar verme konusunda etkin bir faktör olmadığı görülmekte ise de; denekler ile yapılan görüşmelerde, deneklerin çoğunluğu destekleme olmadığı takdirde yem bitkileri üretiminden vazgeçeceklerini belirtmişlerdir. Ayrıca deneklerin %67,50'sinin yem bitkileri üretiminin desteklenmesi uygulamasıyla üretime başlamasına rağmen, bu desteklemenin yem bitkileri üretimine karar vermelerinde çok önemli olmadığına ortaya çıkması, üreticilerin üretime karar vermelerinde birbirlerinden oldukça etkilendiklerini düşündürmektedir.

Yapılan görüşmeler sonucunda deneklerin tamamının yem bitkilerinin hayvancılık açısından önemi konusunda bilgi sahibi olduğu, ancak yem bitkilerinin hayvancılık açısından öneminin bilinmesine rağmen görüşülen 80 denekten 23'ünün yem bitkileri yetiştirmede belirlenmiştir. Yem bitkisi yetiştirmeyen bu deneklerin çoğunluğu sulu arazisi olmadığı (%43,47), yem bitkilerine ayıracak kadar arazisi olmadığı (%26,09) veya aile işgücü yetersiz olduğu için (%21,74) isteseler de yem bitkileri yetiştirememektedirler.

Yem bitkileri yetiştiren deneklere ise yem bitkileri ekim alanını genişletmeyi düşünüp düşünmedikleri sorulmuş ve yem bitkisi yetiştiren deneklerin %28,07'sinin yem bitkileri ekim alanını genişletmeyi düşündüğü %71,93'ünün ise genişletmeyi düşünmediği belirlenmiştir.

Yem bitkileri ekim alanını genişletmeyi düşünen deneklere bu düşüncelerinin nedenleri sorulduğunda, %56,25 ile deneklerin çoğunluğu yem bitkilerinin hayvansal üretime olan katkısı nedeniyle ekim alanını genişletmeyi düşündüğünü bildirmiştir. Deneklerden sadece %12,50'si desteklediği için ekim alanını genişletmeyi düşünürken, hayvansal üretime ağırlık vermek isteyen veya mevcut yem bitkileri üretiminin hayvanlarına yetmediğini belirten denekler de (%12,50) yem bitkileri ekim alanını genişletmeyi düşünmektedir. Yem bitkileri ekim alanını genişletmeyi düşünmeyen deneklerin en büyük gerekçesi ise (%41,46) yem bitkilerine ayıracak daha fazla arazilerinin olmamasıdır. Yem bitkileri ekim alanını genişletmeyi düşünmeyen nedenleri arasında ikinci sırayı, mevcut yem bitkileri üretiminin hayvanlarına yetiyor olması (%24,39), üçüncü sırayı ise deneklerin aile işgücü yetersizliği almaktadır (%19,51).

Çizelge 3. Destek alan ve almayan deneklerin yem bitkileri üretimine karar vermelerinde etkili olan faktörlerin karşılaştırılması

Faktörler	Destek alan deneklerin ağırlıklı Ort.	Sıra 1=en yüksek 5=en düşük	Destek almayan deneklerin ağırlıklı Ort.	Sıra 1=en yüksek 5=en düşük
Yem fiyatları	3,88	2	3,88	1
Üretim maliyeti	3,55	4	3,41	3
Pazar talebi	2,15	5	1,53	4
Hayvansal üretime Katkısı	3,93	1	3,82	2
Destekleniyor olması	3,68	3	1,29	5

Ayrıca destek alan ve almayan her iki denek grubunun da yem bitkileri yetiştiriciliğinde en büyük sorunlarının işgücü yetersizliği olduğu (%27,71-%42,86), bu sorunu ikinci sırada alet-ekipman yetersizliğinin izlediği (%20,48- %28,57) ve üçüncü sırada sulamada karşılaşılan problemlerin yer aldığı (%19,28- %14,29) belirlenmiştir. Destek alan deneklerden %18,07'sinin yem bitkileri üretimiyle ilgili herhangi bir sorunu bulunmazken bu rakam destek almayan deneklerde %9,52'ye düşmüştür.

Sonuç

Konuyla ilgili yapılan araştırmalarda, üretim kararlarını etkileyen faktörler üzerine tek bir görüş bulunmamakla beraber üreticilerin herhangi bir ürünün üretimine karar vermelerinde öncelikle bu karardan sağlayacakları faydayı göz önüne aldıkları ve bireysel özelliklerin, işletme özelliklerinin ve ekonomik faktörlerin herhangi bir ürünün üretimine karar vermelerini doğrudan veya dolaylı olarak etkilediği belirlenmiştir.

Araştırma bulgularına göre; destek alan denekler almayan deneklere oranla tamamı ile tarımda ve kendi işletmesinde çalışan ve gelir düzeyleri daha düşük olan üreticilerdir. Ayrıca destek alan deneklerin toplam arazi ve mülk arazi genişlikleri destek almayan deneklere oranla daha geniş, sahip oldukları büyükbaş hayvan sayısı daha fazla, küçükbaş hayvan sayısı ise daha azdır.

Deneklerin yem bitkileri üretimine karar vermelerinde etkili olan en önemli faktörler yem fiyatları, ve yem bitkilerinin hayvansal üretime katkısıdır. Ayrıca destek alan deneklerin çoğunluğunun yem bitkileri destekleme alt sınırlarında üretim yaptığının ve destekleme olmadığı takdirde yem bitkileri üretiminden vazgeçeceklerinin belirtmişlerdir. Bu nedenle, yem bitkileri üretiminin destekleniyor olması da üretici kararları üzerinde etkili bir faktördür.

Bununla birlikte, araştırma bölgesinde üreticilerin yem bitkileri üretiminde aile işgücü yetersizliği, alet-ekipman yetersizliği ve sulama gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar.

Hayvancılığın geliştirilmesi, hayvansal üretimin ve verimin artırılması ve kaliteli kaba yem açığının kapatılması amacıyla yem bitkileri üretiminin teşvik edilmesi, yeteri kadar ve üretime uygun şartlarda araziye sahip olan üreticiler için yem bitkileri üretimine karar vermede etkili bir faktörken, araştırma alanında yem bitkileri yetiştirmeyen üreticiler arazi koşullarının uygun olmaması, yem bitkileri üretimine ayıracak kadar fazla arazilerinin olmaması ve/veya yeteri kadar aile işgücüne sahip olmamaları nedeniyle isteseler de yem bitkileri üretimi yapamamaktadırlar.

2000/467 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki Hayvancılığın Desteklenmesi Hakkında Karar, Türk hayvancılığında yaşanan kaba yem yetersizliği sorununun çözümüne yönelik olarak yapılmış bir düzenlemedir. Ancak araştırma bulguları bu düzenleme ile hedeflenen sonuçların alınmasının karşısındaki tek engelin yem fiyatları ve yüksek maliyet olmadığını göstermektedir. Yem fiyatları ve maliyetin yanı sıra, üreticilerin sahip oldukları işletme olanakları (arazi / işgücü yetersizliği) ve hayvan varlıkları gibi temel unsurlar da hayvansal üretimin gelişimi konusundaki sınırlayıcı faktörlerdir.

Bu nedenle Türkiye'de hayvansal üretim değerinin artırılması için uygulanacak politikalarda üreticilerin koşullarının çok yönlü olarak ele alınması gerekmektedir.

Kaynaklar

- Akman, N., Y. Aşkın, F. Cengiz, M. Ertuğrul, Ç. Fıratlı, M. Türkoğlu ve S. M. Yener. 1997. Hayvan Yetiştirme (Yetiştiricilik). Ankara Üniv. Ziraat Fak. 2. Baskı, Ankara.
- Anonim, 2002a. Tarım İstatistikleri Özeti. 1982-2001, DİE, yayın no:2719, Ankara.
- Anonim, 2003a. Kaliteli Kaba Yemin Önemi. www.yb-tarim.gov.tr
- Anonim, 2003b. Zirai ve İktisadi Rapor 2001-2002. Türkiye Ziraat Odaları Birliği, yayın no:244, Ankara.
- Arnoud, D. and T. Leabon. 2000. Towards Wise Deision Making- A Case Study. www.decision-making.co.uk
- Avcıoğlu, R., E. Açıkgöz, H. Soya ve A. Tan. 2000. Yem Bitkileri Üretimi, Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, Ankara.
- Erkuş, A. ve T. Kesici. 1996. Tarımsal İşletmecilik ve Planlama (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş II. Baskı). Ankara Üniv. Ziraat Fak. Ders Kitabı, Yayın No:1435, Ankara.
- Geason, L. A., C. K. Haris and C. K. Vanderpool. 2003. Social Psychological Model of Farmer Decision Making Process, <http://lter.kbs.msu.edu>
- Kılıç, A. 2003. Kaba Yem Üretimi ve Sorunları, www.zmo.org.tr
- Muthoo, M. K. and T. Onul. 1999. Agriculture in Turkey. Representation of FAO.
- O'malley, C. 2003. An Analysis of the Relationsheep Between Municipal Agricultural Land Use Planning Policies and Farm Diversification: Case Study in Kings County, Nova Scotia. The Faculty of Graduate Studies of the University of Guelph, For the Degree of Master Science, Ontario.
- Tanrıvermiş, H., E. Gündoğmuş ve C. Sayın. 1993. Türkiye'de Hayvancılığın Genel Ekonomik Durumu, Temel Sorunları ve Hayvancılık Kesimine Yönelik Alternatif Politikalar. Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları, İzmir.
- Tüzün, A. M. and R. Yenigün. 2003. GAP'ta Hayvansal Üretimin Yeri ve Önemi www.gap.gov.tr

İletişim adresi:

Gonca YAVUZ
Ankara Üniv. Ziraat Fak. Tarım Ekonomisi Bölümü-Ankara
Tel: 0 312 317 05 50/1657

